

Творці та діти за Йоахімом Трієром

Юлій Швець

Ренате Рейнсве та Ель Фаннінг в фільмі «Сентиментальна цінність». Режисер Йоахім Трієр. Норвегія, 2025.

Дія стрічки, яка отримала Гран-прі – другу за значенням нагороду цьогорічного Каннського кінофестивалю – відбувається в середовищі кінематографістів. Дорослі сестри неприємно зустрічають батька – кінорежисера, який після тривалої розлуки приходить у дім на похорон дружини. Надзвичайну категоричність проявляє старша – Нора – акторка, якій батько пропонує зіграти роль його матері в новому фільмі, але вона навідріз відмовляється. Її емоційна нестабільність продиктована задоволеною травмою: замість більш здатної до акторського перевтілення Нори Густав зняв у своєму ранньому фільмі її молодшу сестру – Агнес. Нора й наразі конкурує з Агнес за батьківську увагу, намагаючись виправити минуле, зосереджуючи в собі більшість дорослих хвороб «середнього класу»: злопам'ятство й безкінечну відтворюваність порушеної (в дитинстві) комунікації.

В «Сентиментальній цінності» добре відчутно дух п'єс Генріка Ібсена, зокрема атмосфери його «Лялькового дому», в якому центром родинного гнізда й водночас в'язницею була Нора, котра боролась за те, щоб вважатися чимось іншим, ніж іграшка. Але уславлений норвезький драматург акцентував передовсім економічну залежність жінки в патріархальному суспільстві та безкарну можливість чоловіка завдавати їй психологічних тортур, маскуючи це турботою. Нора ж у Трієра хворобливо зосереджена на архетипі батька, образ якого вона шукає в усіх чоловіках. Певні асоціації прослідковуються у фільмі з «Тоні Ердманном» (2016), тому що Трієр, услід за режисеркою Марен Аде, продовжує розробляти тему духовного розриву між батьком і дочкою, кожен з яких нещасливий по-своєму та, перебуваючи в полоні якоїсь часто надуманої образи, відмовляється визнати, наскільки він потребує іншого.

Ще чіткіші паралелі спостерігаються в картині з «Осін-

«Сентиментальна цінність» («Sentimental Value»)

Режисер Йоахім Трієр

Автор сценарію Ескіль Фогт

Оператор Кастер Туксен

В головних ролях: Ренате Рейнсве, Стеллан Скарсгард, Інга Ібсдоттер Ліллеас, Ель Фаннінг

Норвегія, 2025.

ньою сонатою» Інгмара Бергмана, з якою «Сентиментальна цінність» вступає у специфічний діалог. У шведського кінокласика напружена психологічна битва поколінь не може знайти найменшого вирішення, конфлікт не розчиняється в часі: мати-піаністка, яка досягла значних успіхів у професії, так і не визнає життєвих досягнень обділених, на її думку, талантами дітей. Одна із сестер у картині Бергмана страждає на фізичний параліч – у Трієра хвороба однієї з сестер трансформується в параліч волі.

Нора (Ренате Рейнсве, нагороджена в Каннах за найкращу жіночу роль у попередньому фільмі Трієра «Найгірша людина в світі», 2021 рік) – театральна акторка, якій не вдається зробити прорив в акторській професії. На самому початку фільму вона переживає панічну атаку прямо перед виходом на сцену театру в Осло. Нора – вкрай збуджена й неспокійна особистість, вона не хоче вибачити батькові, який був відсутнім в її житті, коли вона його найбільше потребувала, й тому відмовляється від кінопроєкту, розраховуючи, що батько здасться. Однак він не відступає й на цю роль запрошує голлівудську гламурну блондинку Рейчел Кемп (Ель Фаннінг)¹ – чужорідну скандинавським полям. Звісно, Нора розцінює такий вчинок батька як навіть більшу зраду, ніж колишня зрада матері.

Главу дому – Густава – грає без перебільшення легендарний Стеллан Скарсгард (який на пресконференції пожартував, що йому пощастило працювати з режисерами на прізвище Трієр, й він, не роздумуючи, погоджується, коли чує це прізвище²). Його персонаж – не «найгірша людина в світі», але він – справжній професіонал, і, звісно, уява чутливих «польових квітів» малює його жорстоким. Він подекуди кумедний, завжди щирий, енергійний, в міру вольовий – власне, такий, яким має бути справжній режисер, покликання якого – долати ілюзії й ламати стереотипи – незважаючи на біль, якого це може комусь завдати. Прекрасний акторський чоловічо-жіночий дует створює ту емоційну неста-

¹ Сюжетний хід із голлівудською старліткою, яка вирішує, що Густав – ідеальний режисер, котрий нарешті допоможе їй позбутися підліткової халтури, що зробила її знаменитою, – це вдалий і делікатний омаж «Хмарам Зільс Марії» (2014) Олів'є Ассаяса.

² Стеллан Скарсгард знімався в п'яти фільмах Ларса фон Трієра: «Розтинаючи хвилі» (1996), «Та, що танцює в темряві» (2000), «Догвілль» (2003), «Меланхолія» (2011), «Німфоманка» (2013).

Стеллан Скарсгард та Ель Фанінг у фільмі «Сентиментальна цінність».

більність, коли люди, які стали надто «великими» один для одного, змушені ділити затісний життєвий простір. Цей простір – Дім, який стає повноцінним героєм фільму й має на меті примирення та повну синхронізацію між героями і втраченим часом. Дім здатен повернути героям досвід, емоції та пам'ять. Якщо Бергман повністю руйнує поняття Дому, включно з фундаментом, то Трієр за допомогою неймовірної кількості світла, інколи сміху, милосердя й тепла все ж намагається дати йому шанс, змушуючи нас вірити, що Дім Творців ще можна полагодити теплом і любов'ю. 51-річний норвежець Йоакім Трієр – автор переважно меланхолійних, не полишених гумору шести повнометражних драм. У трьох із них («Реприза» (2006), «Голосніше, ніж бомби» (2015) й «Сентиментальна цінність») мова йде про творчість, про людей творчості й ціну, яку вони та їхні близькі платять – навіть не за успіх, а за можливість творчої самореалізації, а коли вона відсутня, ціною може стати суїцид або його спроба. Звісно, творча самореалізація одного з членів родини не зобов'язана супроводжуватись деспотичним насильством щодо родичів чи особистим жертвопринесенням в дусі Тарковського. З іншого боку, всі, хто нині намагається прищепити суспільству думку про існування поступливих ручних «талентів» (якщо брати до уваги реальну творчість), – просто інфанти, котрі не усвідомлюють, що життєвий хаос трансформується в художній порядок лише дорогою страждань (Ніцше). Сказавши про необхідність страждання, Трієр у фіналі, зрештою, виходить із небезпечної зони: відповідальність за дітей і любов батька-режисера до родини прекрасно зчитується в його автобіографічному кіносценарії (він, звісно ж, цікавився життям дочок, але вони, схоже, мало цікавились його літературним і життєвим «сценарієм»). Непорозуміння найрідніших людей нівелюється у фільмі

ніжністю, тому що в сім'ї, – вважає Трієр, у якого також двоє дочок, – має й обов'язково знайдеться хтось, хто усвідомлює, що повинен першим подати руку, усміхнутись, інколи через силу. Схоже, не все втрачено, й глибока скандинавська традиція тонкого психологізму, судячи з реакції фестивальної публіки (19-тихвилинна овація), може реально допомогти тим, хто прагне звільнити своє життя від «філософської» ілюзії, в якій категоричність нібито здатна побудувати нормальні стосунки.

Ренате Рейнсве та Інґа Ібсдоттер Ліллеас
в фільмі «Сентиментальна цінність».

Канн, 2025

